УДК 338.5

Тимошик Н.С.,
к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки та фінансів,
Тернопільський національний технічний університет ім. І. Пулюя

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ В УПРАВЛІННІ ВИТРАТАМИ

Анотація. Розглянуто питання необхідності вдосконалення систем внутрішньогосподарських витрат. Систематизовано організаційно-методичні та теоретико-методологічні підходи до управління витратами на підприємстві. Обґрунтовано класифікацію витрат за відповідними ознаками залежно від заданої мети. Наведено методи управління та їх роль у створенні передумов для ефективного керівництва внутрішніми виробничо-господарськими процесами. Згруповано принципи управління витратами. Намічено шляхи оптимізації витрат. Ефективна система управління витратами сприятиме економії ресурсів та отриманню позитивного результату.

Ключові слова: управління витратами, оптимізація витрат, собівартість, конкурентоспроможність.

Постановка проблеми. В умовах зростання конкуренції та нестабільного розвитку економіки будь-яке підприємство постійно бореться за лідерство на ринку. Першочерговим завданням здійснення виробничо-господарської діяльності кожного підприємства є забезпечення конкурентних переваг та отримання прибутку. Правильно організована та налагоджена система управління здатна зменшити ризики, підвищити рівень конкурентоспроможності і забезпечити прибутковість підприємства. Управління передбачає керівництво плануванням, організацією, мотивацією, контролем та регулюванням діяльності на основі інформації про господарювання, наданої системою бухгалтерського обліку [1, с. 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Управління витратами висвітлено в наукових працях багатьох вітчизняних та зарубіжних учених. Значний внесок у вивченні проблеми управління витратами здійснили: Балан А.А., Бланк І.О., Дацій О.І., Довга О.А., Дудник М.О., Колісник Г.М., Косинська О.В., Кузьмін О.Є., Мельник О.Г., Остряніна В.Е., Портер М., Цал-Цалко Ю.С., Шутько Т.І., Яровенко Т.С. Значна кількість публікацій указує на значимість цієї теми і на проблеми, що є у даній сфері.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Неузгодженість, недосконаліть нормативної бази під час визначення рівня виробничих витрат ставить під сумнів ступінь достовірності інформації, на базі якої ухвалюються рішення і здійснюється оптимізація та регулювання економічних відносин. Із цих причин проблема управління витратами на підприємстві вимагає досконалого системного підходу до її вирішення.

Мета статті полягає у дослідженні теоретичних та методологічних засад управління витратами на сучасних підприємствах, обґрунтуванні й систематизації напрямів їх оптимізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Категорія «витрати» охоплює види ресурсів, що використовуються у процесі діяльності суб'єктами господарювання (матеріальні, нематеріальні; трудові; тимчасові; фінансові) [1, с. 44]. У процесі оцінювання раціональності витрат можуть бути використані показники, пов'язані із сукупністю ресурсів або деяких їх видів. Іншою проблемою при цьому є часовий інтервал. Водночас потрібно враховувати, що витрати можуть здійснюватися у різний період, а досягнення результату – на кінцевому етапі. З цих причин важливою є не тільки загальна сума витрат і вигод, а й їх розподіл за часом. Ще одним аспектом є те, що не всі понесені витрати мають вартісний вираз. Ускладнює оцінку ефективності відсутність чіткої регульованої системи показників із заздалегідь визначеними кількісними значеннями параметрів щодо розмірів, форм власності, економічних видів діяльності.

Відповідно до викладеного, постає питання визначення напрямів удосконалення та врегулювання процесу управління витратами підприємств машинобудівного комплексу. Саме недосконаліть системи управління, невідповідність вимогам ринку, зниження активності потенціалу управління ресурсами спонукають до необхідності пошуку новітніх методів менеджменту, котрі б сприяли здійсненню ефективного управління бізнес-процесами.

Управління витратами насамперед базується на інформаційному забезпеченні, яке підпорядковується традиційному механізму управлінського та класичного обліку. Механізм управління витратами вчені розглядають із різних позицій. Зокрема, Косинська О.В. обґрунтовує управління витратами як цілеспрямовану систему формування витрат за їх носіями, місцями, видами, здійсненням постійного контролю та стимулюванням їх зниження [2, с. 107].

Останнє є важливою функцією будь-якого економічного механізму функціонування підприємства. Тут ураховується необхідність проведення класифікації витрат, їх контролю для оптимізації, проте управління витратами включає ще й їх планування та безпосередню організацію обліку на місцях виникнення.

Те саме спостерігається й у Дудника М.О., який розглядає управління витратами як нову систему, що систематизує та акумулює витрати і, таким чином, дає можливість чітко їх відслідковувати, аналізувати та контролювати [3, с. 136].

Дещо чіткіше трактує поняття управління витратами Колісник Г.М. Він стверджує, що система управління витратами містить у собі: планування величини та структури витрат; організацію процесу обліку витрат; аналіз та контроль витрат; мотивацію управлінського складу працівників усіх структурних підрозділів до посиленого контролю над витратами, їх зниженням та прийняттям управлінських рішень [4, с. 67].

Кузьмін О.Є. стверджує, що управління витратами є динамічним процесом, який коригує управлінські дії, кінцевим результатом якого є досягнення високого економічного результату [5, с. 27]. Таке трактування досить загальне і не уточнює основних аргументів, які є складниками механізму управління витратами.

Вчені розглядають процес управління витратами з різних позицій, однак усі вони схиляються до думки, що лише досконале вивчення витрат, їх класифікація, аналіз, планування, контроль та організація є основою та змістом системи управління

витратами. Проте суть управління витратами не полягає в їх обмеженні та контролі, а в цілеспрямованій оптимізації витрат для досягнення бажаного результату господарюючим суб'єктом.

Для цього вивчається можливість зниження витрат за заданої якості, ціни товару або послуг і загалом утримання конкурентних позицій на ринку. Чітко визначена класифікація витрат створює передумови для правильного обліку та управління ними.

Залежно від заданої мети витрати можуть класифікуватися за відповідними ознаками. Для одних управлінських рішень певний вид витрат може бути досить важливим, а для інших – меншою мірою. В основі класифікації витрат закладений принцип: різні витрати – для різних визначених цілей. Це означає, що ціль, з якою формують класифікацію, визначає відповідну методику та склад окремих груп витрат. Ціль класифікації витрат – виокремити із загальної маси основну частину, на яку можна реально вплинути в даний час. Таке групування буде базуватися на конкретних завданнях, які поставлені перед підприємством. Згруповану класифікацію витрат за найважливішими ознаками наведено в табл. 1 [5, с. 39].

Щодо управління витратами ресурсів, то це безперервний процес їх формування за носіями, видами, місцями за умов постійного здійснення контролю та вивченням можливості їх зменшення.

Основними завданнями управління витратами на підприємстві є:

– визначення важливості витрат ресурсів як основного чинника підвищення економічних показників діяльності;

– визначення величини витрат ресурсів на виробничі підрозділи підприємства;

– визначення потреби в ресурсах на одиницю продукції (нормування витрат);

– формування інформаційної бази, яка дає можливість оцінити оптимальні витрати під час вибору та ухвалення господарських рішень;

– пошук шляхів зниження витрат на стадіях господарського процесу в усіх підрозділах підприємства.

Що стосується принципів управління витратами, то їх можна згрупувати так:

– комплексний підхід до управління витратами ресурсів – результативна діяльність усього підприємства визначається за ефективністю найслабшої ланки;

– чітке управління витратами ресурсів за стадіями життєвого циклу товару – визначення і розмежування стадій життєвого циклу товару на підприємстві;

– збалансування зниження витрат із високою якістю – дотримання пропорцій «якість – витрати» впродовж усього життєвого циклу;

– стимулювання зацікавленості учасників всього виробничого процесу у зниженні витрат різного виду ресурсів – нівелювання ефекту.

Розв'язання поставлених завдань і дотримання принципів можливе за допомогою різних методів, які різняться між собою за змістом і сферами впровадження. Найбільш популярними нині є методики, що мають прикладний характер та дають змогу зібрати вичерпну інформацію про ефективне управління витратами ресурсів і на цій основі ухвалювати виважені управлінські рішення.

Основна роль методів полягає у створенні умов для належного управління витратами, застосування новітньої техніки та прогресивних способів організації праці і виробництва, забезпечення їх максимальної ефективності задля досягнення мети [7, с. 39].

Загалом методом називається сукупна система прийомів, операцій щодо аналізу та практичного перетворення реальності, спосіб досягнення відповідних результатів у теоретичному та практичному пізнанні.

Раціональне використання різних методів управління як складника процесу управління є передумовою ефективного керівництва веденням внутрішніх виробничо-господарських процесів. На машинобудівному підприємстві керуючою підсистемою в управлінні витратами виступає суб'єкт управління в особі директора підприємства. Керованою підсистемою є основні підрозділи, які сформовані за функціональною ознакою: виробництво, маркетинг, логістика, фінанси, кадри.

В управлінні вплив керуючої системи на керовану відбувається у формі управління витратами за допомогою основних функцій менеджменту (планування, організація, мотивація, координування, контроль). При цьому використовуються адміністративні, економічні та соціально-психологічні методи управління, що передбачають дотримання принципів єдиновладдя, системності, кооперації, наукового характеру, дисципліни та ініціативності.

Адміністративні методи спрямовані на формування передумов застосування економічних методів. Вони характеризуються прямим впливом на об'єкт управління і поділяються на організаційні (створення структури управління), розпорядчі (уточнення планів, координування виробничого процесу, усунення відхилень) та дисциплінарні (мотивація дій, контроль

Таблиця 1

Систематизована класифікація витрат

№ п/п	Основні ознаки	Характеристика витрат
1	За кінцевим фінансовим результатом	Вичерпані, невичерпані
2	За відношенням до собівартості продукції	На створення продукції у визначений період часу
3	За методом перенесення вартості витрат на готову продукцію	Прямі, непрямі
4	За способом віднесенням витрат до виробництва	Основні, загальновиробничі
5	За впливом обсягу діяльності на величину витрат	Постійні, змінні
6	За відношенням до ухвалення рішень	Релевантні, нерелевантні
7	За ступенем та варіантами дії	Реальні, альтернативні
8	За контролем використання	Контрольовані, частково контрольовані, неконтрольовані
9	За часовими періодами	Довгострокові, поточні, одноразові
10	За функціями управління	Адміністративні, комерційні, виробничі
11	За доцільністю витрачання	Продуктивні, непродуктивні
12	За відношенням до потужності	Обов'язкові, дискреційні

над роботою структурних підрозділів і підприємства у цілому, а також окремих його працівників) методи.

Економічні методи об'єднують усі методи в єдине ціле, що дає змогу впливати на економічні інтереси всього колективу й окремих їх членів. Цей вплив здійснюється за допомогою матеріального стимулювання працівників. До економічних методів належать: виробничо-організаційне планування, система економічних важелів впливу на господарську діяльність, комерційний розрахунок, вироблення комплексних цільових програм.

З одного боку, економічні методи базуються на використанні вже створених на державному рівні економічних сегментів (амортизаційна політика, сучасна система оподаткування, мінімальний розмір заробітної плати та пенсії), а, з іншого – орієнтуються на використанні різних економічних важелів (ціноутворення, фінансування, кредитування та ін.).

За своїм змістом соціально-психологічні методи є доповненням до адміністративних та економічних методів і сприяють налагодженню в колективі нормального психологічного клімату. Соціальний складник забезпечує регулювання взаємовідносин працівників у процесі виробництва, а психологічний – впливає на кожного з них.

Таким чином, управління витратами – це досить складний економічний процес, спрямований на формування оптимальної величини витрат підприємства. Налагоджена раціональна система управління витратами дає змогу економити ресурси й отримувати позитивний результат.

Управління витратами передбачає необхідність:

– забезпечити облік витрат у кожному підрозділі;

– проводити аналіз витрат і ступінь їх впливу на кінцеві фінансові результати;

– здійснювати планування витрат;

– ухвалювати рішення, що базуються на виважених розрахунках і обґрунтуваннях;

– запровадити ефективну систему мотивації працівників до зниження витрат та проведення самоконтролю;

– постійно здійснювати контроль над рівнем витрат та можливістю їх зменшення;

– планувати прибуток залежно від здійснюваних витрат та попиту.

Оптимізація діяльності підприємства передбачає пошук найбільш ефективних методів господарювання, за яких підприємство з мінімальними витратами отримувало б максимальний ефект. Своєю чергою, оптимізація витрат – це складний безперервний процес аналізу, планування, обліку, контролю витрат та ухвалення рішень відносно економічної позиції підприємства з використанням різних інструментів на всіх рівнях організаційної структури.

Із цих причин можна стверджувати, що кожне підприємство може використовувати такі шляхи оптимізації витрат.

Найперше – це відпрацювання самого механізму управління витратами. Будується ієрархічна комплексна система лінійних та функціональних зв'язків керівників і спеціалістів, які задіяні в процесі управління. Ця система має бути сумісною з виробничою структурою підприємства. Саме організація та деталізація всіх витрат допоможе фахівцям оперативно виявляти, де здійснюються зайві перевитрати й як їх можна зменшити.

Оскільки витрати є важливим чинником впливу на прибутковість, то для оптимізації необхідно проаналізувати кожну зі складників. Одним із таких складників є витрати на оплату праці. Це й є другий напрям оптимізації витрат. Оптимізація спонукає до мотивації персоналу. Якщо заробітна плата виплачуватиметься не у вигляді фіксованої ставки, а відсотка від фактичної реалізації, то це мотивуватиме співробітників до праці й буде сприяти зниженню витрат на її оплату. З іншого боку, оптимізація за допомогою мотивації може мати негативний побічний ефект, коли неефективне управління спонукає працівників діяти не в інтересах свого підприємства.

Не менш важливими є матеріальні витрати, які займають вагому питому вагу у собівартості. Придбання сировини і матеріалів вимагає обґрунтованого впорядкування, тому наступним напрямом є оптимізація витрат на закупівлю. Доцільно проводити тендери серед постачальників, скоротити кількість складів або часткового їх об`єднати, що призведе до зменшення кількості складських запасів, у тому числі виготовленої, але нереалізованої продукції. Вивільнені приміщення можна здати в оренду й отримувати певні кошти.

Оптимізація доцільна також і в матеріально-технічному забезпеченні підприємства, що є суттєвим напрямом зниження витрат, а саме: впровадження інновацій, автоматизація і механізація виробничого обладнання, застосування економних видів сировини і матеріалів. Проте цей напрям є досить непростим. Необхідно провести аналіз потреби в новому обладнанні або модернізації старого. Така аналітична інформація допоможе керівництву ухвалити виважені рішення щодо даного виду витрат та призведе до зменшення браку.

Одним із заходів зниження витрат необхідно розглянути напрям упровадження концепції ланцюга цінностей на підприємстві. Ланцюг цінності – це певний набір видів діяльності, які створюють цінність для підприємства, починаючи від визначення джерел сировини і постачальників даного підприємства аж до виготовленої продукції, доставленої кінцевому покупцеві, та його обслуговування. За допомогою ланцюга цінностей можна виявити приховані резерви, підвищити свою конкурентоспроможність за подальшої оптимізації діяльності.

Висновки. Управління витратами – це цілісна система, яка здатна ефективно працювати лише у разі економного використання ресурсів. Сюди входить визначення ступеня організації цього процесу, методів управління витратами на підприємстві, їх відповідність умовам господарювання, достовірність і повнота інформації.

За результатами дослідження можна стверджувати, що досягнення заданого прибутку й отримання конкурентної переваги можливі не просто у разі зниження витрат, а ще й їх оптимізації. При цьому оптимізацію доцільно здійснювати за такими напрямами: пошук способів удосконалення механізму управління витратами; збалансування витрат на оплату праці з рівнем продуктивності праці; оптимізація витрат на закупівлю; вдосконалення матеріально-технічної бази; встановлення причин браку у виробничо-господарській діяльності; застосування концепції ланцюга цінностей (цінностей постачальників, фірми, каналів збуту, споживачів).

Отримані дані допоможуть співставити витрачені ресурси з одержаними результатами та оцінити як ефективність кожного складового елементу виробничого процесу, так і результативність діяльності підприємства загалом. Окрім того, це дасть змогу завчасно провести зміни в управлінні підприємством, передбачити їх вплив на основні функціональні внутрішні й зовнішні підсистеми, обирати заходи, методи, інструменти управління і, відповідно, ухвалювати виважені управлінські рішення.

У такий спосіб система в змозі забезпечувати активний та комплексний пошук можливостей зниження витрат, сприяти розвитку підприємства, його конкурентоспроможності.

Література:

1. Балан А.А. Система управління витратами на промисловому підприємстві / А.А. Балан, А.В. Крисенко // Економіка: реалії часу. – 2014. – № 3(13). – С. 43–49 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n3.html.
2. Косинська О.В. Оптимізація витрат як засіб підвищення прибутковості підприємств / О.В. Косинська // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – № 7(122). – С. 106–110 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/frvu_2011_7_25.pdf.
3. Дудник М.О. Розробка інтегрованої системи управління витратами холдингової компанії / М.О. Дудник // Ефективна економіка. – 2010. – Вип. 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.economy.nayka.com.ua.
4. Колісник Г.М. Складові системи управління витратами підприємницьких структур / Г.М. Колісник // Економічний вісник університету. – 2011. – Вип. 17/2. – С. 66–69 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uk.x-pdf.ru/5ekonomika/1711469-1-udk-65-336-kolisnik-kandidat-ekonomichnih-nauk-docent-kafedri-oblikuauditu-zakarpatskogo-derzhavnogo-universitetu.php.
5. Кузьмін О.Є. Управління витратами на підприємствах : [навч. посіб.] / О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник, У.І. Когут. – Львів : Львівська політехніка, 2014. – 244 с.
6. Яровенко Т.С. Шляхи та методи оптимізації витрат підприємства у ринкових умовах / Т.С. Яровенко, О.А. Довга, В.Е. Остряніна // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». – 2013. – Вип. 7(2). – С. 181–188 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vestnikdnu.com.ua/archive/201372/vestnik_2013_2.pdf.
7. Шутько Т.І. Економічна сутність управління витратами підприємства / Т.І. Шутько // Ефективна економіка. – 2014. – № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3681.

Тимошик Н.С. Экономические аспекты в управлении затратами

Аннотация. Рассмотрены вопросы необходимости совершенствования систем внутрихозяйственных расходов. Систематизированы организационно-методические и теоретико-методологические подходы к управлению затратами на предприятии. Обоснована классификация расходов по соответствующим признакам в зависимости от заданной цели. Приведены методы управления и их роль в создании предпосылок для эффективного руководства внутренними производственно-хозяйственными процессами. Сгруппированы принципы управления затратами. Намечены пути оптимизации расходов. Эффективная система управления затратами способствует экономии ресурсов и получению положительного результата.

Ключевые слова: управление затратами, оптимизация затрат, себестоимость, конкурентоспособность.

Tymoshyk N.S. Economic aspects of cost management

Summary. Questions of the need for the improvement of internal economic expenses systems are considered. The organizational-methodical and theoretical-methodological approaches to cost management at an enterprise are systematized. The classification of expenses according to the appropriate features depending on the given purpose is proved. The methods of management and their role in the creation of prerequisites for the effective management of internal production-economic processes are presented. The principles of cost management are grouped. Ways to optimize costs are outlined. An effective cost-management system will help to save resources and obtain a positive result.

Keywords: cost management, expenses optimization, self-cost, competitiveness.